

УДК 354:328.185

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1063-1074](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1063-1074)

Удовенко Ірина Олександрівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет садівництва, Інститутська вулиця, 1 корпус №4, каб. 174, м. Умань, 20300, <https://orcid.org/0000-0001-5971-8365>

Шемякін Михайло Васильович кандидат сільсько-господарських наук, доцент, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет садівництва, Інститутська вулиця, 1 корпус №4, каб. 174, м. Умань, 20300, <https://orcid.org/0000-0002-3621-1446>

Барабаш Наталія Петрівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціального права, Львівський національний університет імені Івана Франка, вулиця Університетська, 1, м. Львів, 79000, <https://orcid.org/0000-0002-1520-8985>

ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ ТА РОЗГЛЯД СУДОВИХ СПРАВ: ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Анотація. У статті розкрито тему вирішення конфліктів у земельних відносинах. Визначено понятійно-категоріальний апарат, зокрема сутність термінів «земельні спори», «конфлікт у земельних відносинах», «земельні відносини».

Проаналізовано систему нормативно-правових актів, якими врегульовано земельні відносини.

Запропоновано авторське визначення правової категорії «земельний спір» як будь-якого спору, що виникає та/або впливає із земельних відносин між суб'єктами земельних правовідносин в процесі реалізації своїх прав на землю

Виокремлено види вирішення конфліктів у земельних спорах: а) досудовий; б) судовий розгляд; в) на стадії виконавчого провадження.

Визначено, що досудовий порядок вирішення земельних спорів полягає у вирішенні земельних спорів із застосуванням процедур не пов'язаних із зверненням до суду та підлягає вирішенню суб'єктами наділеними відповідною компетенцією.

Зазначено, що судовий порядок розгляду земельних спорів передбачає вирішення земельних спорів судами за визначеною підслідністю. Відмічено, що судовий порядок вирішення земельних спорів є як правило довшим за

часом в порівнянні із досудовим, та затратнішим. Рекомендовано за можливості віддавати перевагу досудовому порядку врегулювання земельних спорів та застосування в межах судової процедури (як альтернативи досудовому порядку) процедур медіації, вирішення спору за участю судді, або укладено мирової угоди.

Окремо виділено вирішення земельного спору на стадії виконавчого провадження, що може бути пов'язано із складністю виконання судового рішення, потребою в його роз'ясненні або зміні способу виконання судового рішення.

Проаналізовано узагальнення судової практики щодо вирішення спорів у земельних відносинах. Відзначено, що підвідомчість суду щодо розгляду спорів у земельних відносинах залежатиме від складу учасників справи, виду спору, предмету позову, місцезнаходження сторін та можливий в адміністративних, господарських та судах загальної юрисдикції.

Запропоновано градацію земельних спорів: 1) в залежності від складу учасників: а) спори між фізичними особами; б) спори між юридичними особами; в) спори між юридичними та фізичними особами; 2) в залежності від предмету спору: а) земельні спори, що виникають з питань спадщини; б) земельні спори, пов'язані із визнанням права власності на землю; в) земельні спори, що витікають із договірних відносин про землю (зокрема, договір оренди, користування тощо); г) земельні спори, що впливають із оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень та ін.

Визначено, що в Україні триває земельна реформа, в межах якої виникає необхідність оновлення земельного законодавства, зокрема прийняття нового Земельного кодексу України, створення прозорої та ефективної системи державних органів у сфері земельних відносин та механізму захисту законних прав та інтересів громадян.

Ключові слова: земельні спори, судова справа, суд, конфлікт, земельні відносини, суб'єкт, сторони, досудове врегулювання, медіація.

Udovenko Iryna Oleksandrivna Candidate of economic sciences, Associate Professor, associate professor of the Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University of Horticulture, Instytutska Street, 1 Building No. 4, Room 174, Uman, 20300, <https://orcid.org/0000-0001-5971-8365>

Shemiakin Mykhailo Vasyliovych Ph.D. in Agricultural Sciences, Assistant Professor Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University of Horticulture, Instytutska Street, 1 Building No. 4, Room 174, Uman, 20300, <https://orcid.org/0000-0002-3621-1446>

Barabash Nataliia Petrivna Doctor of Philosophie, Associal Professor at Departement of Sozial Law, Ivan Franko National University of Lwiw, University Street, 1, Lviv, 79000, <https://orcid.org/0000-0002-3621-1446>

LAND DISPUTES AND LITIGATION: RESOLUTION OF LAND CONFLICTS

Abstract. The article discusses the topic of conflict resolution in land relations. The conceptual and categorical apparatus is defined, in particular the essence of the terms "land disputes", "conflict in land relations", "land relations".

The system of regulatory legal acts regulating land relations was analyzed.

The author's definition of the legal category "land dispute" is proposed as any dispute that arises and/or arises from land relations between subjects of land legal relations in the process of exercising their rights to land.

Types of conflict resolution in land disputes are distinguished: a) pre-trial; b) judicial proceedings; c) at the stage of executive proceedings.

It was determined that the pre-trial procedure for resolving land disputes consists in the resolution of land disputes using procedures not related to going to court and is subject to resolution by subjects endowed with the appropriate competence.

It is noted that the judicial procedure for consideration of land disputes provides for the resolution of land disputes by courts according to the specified jurisdiction. It is noted that the judicial procedure for resolving land disputes is usually longer in time compared to the pre-trial procedure, and more expensive. It is recommended, if possible, to give preference to the pre-trial procedure for the settlement of land disputes and the use within the court procedure (as an alternative to the pre-trial procedure) of mediation procedures, dispute resolution with the participation of a judge, or a settlement agreement.

The resolution of the land dispute at the stage of executive proceedings is separately highlighted, which may be related to the complexity of the execution of the court decision, the need for its clarification or a change in the method of execution of the court decision.

The generalization of court practice on the resolution of disputes in land relations is analyzed. It was noted that the jurisdiction of the court regarding consideration of disputes in land relations will depend on the composition of the parties to the case, the type of dispute, the subject of the claim, the location of the parties, and it is possible in administrative, economic and courts of general jurisdiction.

The gradation of land disputes is proposed: 1) depending on the composition of the participants: a) disputes between individuals; b) disputes between legal

entities; c) disputes between legal entities and individuals; 2) depending on the subject of the dispute: a) land disputes arising from inheritance issues: b) land disputes related to the recognition of land ownership; c) land disputes arising from contractual relations about land (in particular, a contract of lease, use, etc.); d) land disputes arising from appeals against decisions, actions, inaction of subjects of authority, etc.

It was determined that a land reform is ongoing in Ukraine, within which there is a need to update the land legislation, in particular, the adoption of the new Land Code of Ukraine, the creation of a transparent and effective system of state bodies in the field of land relations and a mechanism for protecting the legal rights and interests of citizens.

Keywords: land disputes, court case, court, conflict, land relations, subject, parties, pre-trial settlement, mediation.

Постановка проблеми. Формування в державі належного механізму гарантування та захисту земельних прав є запорукою правової та демократичної держави. Земельні спори та конфлікти, що виникають у земельних правовідносинах складають окрему категорію справ, що потребує проведення їх систематизації, виокремлення особливостей та пошук можливих альтернативних судовому механізмів захисту.

Окремого значення набувають дослідження нормативно-правового регулювання вирішення земельних спорів з огляду на сучасні виклики та загрози.

Трансформація земельних відносин, провадження земельної реформи породжує виникнення нових проблемних питань, спорів та конфліктів, які потребують систематизації та пошуку варіантів вирішення.

Окремого значення набуває впровадження в земельних відносинах при вирішенні спорів та конфліктів інституту примирення, зокрема процедур медіації та вирішення спору за участі судді, визначення переваг та недоліків використання цих механізмів.

Кількість земельних спорів, що розглядаються в судах, зростає з кожним роком. Така ситуація зумовлює необхідність узагальнення та аналізу судової практики вирішення земельних спорів. Вищевикладене свідчить про актуальність теми цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям послужили наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених-правознавців, як О. Боголюбов, Л. О. Бондар, Ю. О. Вовк, А. П. Гетьман, В. І. Гордєєв, В. К. Гуревський, І. А. Дмитренко, Б. В. Єрофєєв, Ю. Г. Жариков, О. О. Забелишенський, І. І. Іконицька, О. С. Колбасов, О. М. Колотинська, М. М. Колотинська, Т. V. Ковальчук, М. В. Красова, М. І. Краснов, О. І. Красов,

П. Ф. Кулініч, Н. Р. Malisheva, V. L. Muntian, V. V. Ношик, І. Павлов, О. М. Пащенко, В. В. Петров, П. М. Підпарний, О. О. Погрібний, В. К. Попов, П. Д. Сахаров, В. І. Семчик, М. О. Широодєв, А. К. Соколова, Н. І. Тітова, М. Ф. Степанко, В. С. Шахов, Ю. С. Шемценко, М. В. Шульга, В. О. Чуйков, В. В. Янчук, В. З. Янчук, Г. Ф. Ясінська.

Мета статті – дослідження питань, пов'язаних із вирішенням земельних спорів, визначення ефективних способів захисту земельних прав, визначення понятійною-категоріального апарату за темою дослідження.

Виклад основного матеріалу. В Україні триває земельна реформа, в межах якої виникає необхідність оновлення земельного законодавства, зокрема прийняття нового Земельного кодексу України, створення прозорої та ефективної системи державних органів у сфері земельних відносин, а також дієвого механізму захисту законних прав та інтересів громадянина.

Розкриваючи тему вирішення конфліктів у земельних відносинах, першочергово звернемось до визначення понятійно-категоріального апарату, зокрема проаналізуємо нормативно-теоретичні підходи до визначення термінів «земельні спори», «конфлікт у земельних відносинах», «земельні відносини».

На нормативному рівні визначено лише поняття «земельні відносини» як суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею [2].

У загальному розумінні «земельні спори» - це спори, що виникають із земельних правовідносин та/або пов'язані з реалізацією прав на землю суб'єктами земельних відносин. Земельні спори також можна розглядати як приватноправові відносини, що виникають у процесі виникнення, використання, зміни або припинення прав на землю та охорони (захисту) прав і законних інтересів власників землі, землекористувачів, у тому числі орендарів, та інших суб'єктів земельних відносин у зв'язку з порушенням (або визнанням) їхніх прав і законних інтересів.

При цьому конфлікт визнається формою, яка максимально загострює соціальні протиріччя з приводу територіальних та інших прав та інтересів; ці протиріччя проявляються як зіткнення між різними соціальними суб'єктами і можуть призвести до територіальних та інших конфліктів, вирішення яких за певних обставин потребує спеціальних правових механізмів [5, с.10].

До системи нормативно-правових актів, якими врегульовано земельні відносини можемо включити:

1) конституційний рівень врегулювання земельних відносин (Конституція України [4]), яким передбачено: - «...право власності Українського народу на землю, її надра, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної

(морської) економічної зони; - здійснення органами державної влади та органи місцевого самоврядування від імені Українського народу прав власника; - право кожного користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону; - заборону використання власності на шкоду людині і суспільству; - забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, їх рівність перед законом;- основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави землю; - гарантії права власності на землю, яка має прояв через набуття і реалізацію землі виключно на підставі закону...»;

2) рівень законів у галузі земельних відносин (зокрема, Земельний кодекс України [2], Водний кодекс України [1]; Закон України «Про оренду землі» [10]; та ін.);

3) рівень підзаконних нормативно-правових актів у галузі земельних відносин. (зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання земельних ділянок у постійне користування» [9]).

Наразі не існує єдиного підходу до систематизації земельних спорів. Відповідно до першого підходу, земельні спори можна умовно поділити на такі види 1) спори з приводу володіння, користування та розпорядження земельними ділянками - реальні земельні спори; 2) спори з приводу територіальних меж сіл, селищ, міст, районів та областей - адміністративно-територіальні спори; 3) спори щодо меж земельних ділянок, порушення правил добросусідства, обмежень у використанні земель та земельних сервітутів; 4) інші спори з приводу земельних відносин [3].

За іншим науковим підходом земельні спори пропонується класифікувати на ті, що виникають із: 1) приналежності земель, пов'язаної із законодавчим закріпленням та функціонуванням множинності форм власності на землю; 2) проведенням приватизації земель сільськогосподарського й несільськогосподарського призначення; 3) орендним землевикористанням; 4) розмежуванням земель права державної й комунальної власності тощо [5].

В свою чергу, пропонуємо земельні спори систематизувати:

1) в залежності від складу учасників: а) спори між фізичними особами; б) спори між юридичними особами; в) спори між юридичними та фізичним особами;

2) в залежності від предмету спору: а) земельні спори, що виникають з питань спадщини: б) земельні спори, пов'язані із визнанням права власності на землю; в) земельні спори, що витікають із договірних відносин про землю (зокрема, договір оренди, користування тощо); г) земельні спори, що випливають із оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень та ін.

Земельним кодексом України вирішенню земельних спорів присвячено Главу 25. Відповідно до статті 158 Земельного кодексу України до органів, що мають право вирішувати земельні спори віднесено суди, органи місцевого самоврядування (виконавчі органи місцевих рад) та органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів (Держкомзем та його територіальні органи) [2].

З огляду на це видається за можливе виокремлення таких видів вирішення конфліктів у земельних спорах, наділених відповідними особливостями: а) досудовий; б) судовий розгляд; в) на стадії виконавчого провадження.

Досудовий (або ще як його називають «позасудовий») порядок вирішення земельних спорів полягає у вирішенні земельних спорів із застосуванням процедур не пов'язаних із зверненням до суду та підлягає вирішенню суб'єктами наділеними відповідною компетенцією. До таких суб'єктів може бути віднесено:

1. Органи місцевого самоврядування в населених пунктах (зокрема спори щодо меж земельних ділянок, що перебувають у власності та користуванні громадян, спори щодо дотримання громадянами добросусідства, спори щодо встановлення меж районів у містах);

2. Держгеокадастр та його територіальні органи (зокрема, спори щодо меж земельних ділянок за межами населених пунктів, обмежень у використанні земель та розташування сервітутів). (Спори щодо меж земельних ділянок за межами населених пунктів, обмежень у використанні земель та розташування сервітутів).

Для вирішення земельного спору заявник повинен подати до органу, уповноваженого вирішувати земельні спори в досудовому порядку, письмову заяву, в якій зазначаються: ім'я, під яким подається заява; найменування сторін земельного спору; номер телефону заявника або, якщо заява подається представником заявника, ім'я та номер телефону представника; місцезнаходження або місце проживання заявника; викладення позовних вимог і обставин, якими заявник обґрунтовує ці вимоги; зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину; перелік документів, що додаються до заяви.

Судовий порядок розгляду земельних спорів передбачає вирішення земельних спорів судами за визначеною підслідністю. Є категорія земельних спорів, розгляд якої віднесено до виключної компетенції судів, а саме: - з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб; - спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей [3].

Для звернення до суду за захистом земельних прав та інтересів, на відміну від процедури досудового врегулювання, подається позовна заява.

Судовий порядок вирішення земельних спорів є як правило довшим за часом в порівнянні із досудовим, та затратнішим. Тому слід, за можливості, надавати перевагу досудовому порядку врегулювання земельних спорів. В межах судової процедури як альтернатива досудовому порядку може бути використано процедуру медіації, процедуру вирішення спору за участю судді, або укладено мирову угоду. Перші дві процедури передбачають можливість застосування тільки на стадії до закриття підготовчого провадження і лише в судді першої інстанції. Також для її застосування вимагається згода усіх сторін судового процесу.

Окремо можна виділити вирішення земельного спору на стадії виконавчого провадження, що може бути пов'язано із складністю виконання судового рішення, потребою в його роз'ясненні або зміні способу виконання судового рішення.

Аналізуючи судову практику що вирішення спорів у земельних відносинах, слід вказати що підвідомчість суду щодо розгляду спорів у земельних відносинах залежатиме від складу учасників справи, виду спору, предмету позову, місцезнаходження сторін та можливий в адміністративних, господарських та судах загальної юрисдикції.

Важливо узагальнювати судову практику та доводити її до відома всіх зацікавлених осіб. Зокрема, на Велику Палату Верховного Суду, постійний орган Верховного Суду, що складається з 21 судді Верховного Суду, покладено функцію консолідації судової практики (сприяння забезпеченню єдності).

Узагальнення судової практики розгляду земельних спорів за період 2015-2017 роки дає можливість виокремити наступні групи проблемних питань, зокрема щодо:

- * розмежування юрисдикції цивільних, адміністративних, господарських судів;
- * застосування строку позовної давності за позовами прокурора в інтересах держави;
- * можливості передачі земель сільського господарського призначення в іпотеку;
- * спадкування на право постійного користування земельною ділянкою;
- * можливості стягнення збитків у формі неодержаних доходів власником землі, у випадку використання земельної ділянки без укладеного договору оренди землі;
- * визнання недійсними державних актів на право власності;
- * погодженням меж земельної ділянки із сусідніми співвласниками при приватизації земельної ділянки підстав для розірвання договору оренди землі та ін.

З точки зору узагальнення, слід зазначити, що судді національних судів майже завжди правильно оцінюють справи, що стосуються земельних відносин. Водночас, у зв'язку зі створенням нового правового статусу Великої Палати Касаційного адміністративного суду, практика Суду дещо змінилася, зокрема щодо визначення підсудності справ, оскарження рішень органів місцевого самоврядування про надання земельних ділянок у власність (користування) та порядку обчислення строків позовної давності у разі звернення до Суду прокурора в інтересах держави.

Крім того, змінилася практика розгляду справ про визнання недійсними договорів оренди землі у зв'язку з відсутністю підпису орендодавця на договорі, внесення змін до договорів оренди землі у зв'язку зі зміною нормативної грошової оцінки землі та розірвання договорів оренди землі у зв'язку зі зміною форми власності на землю у зв'язку з прийняттям нової правової позиції Верховним Судом України.

Водночас для уникнення помилок у майбутньому та покращення якості відправлення судочинства наголошено на доцільності врахування узагальнень суддями місцевих судів та рекомендовано слідкувати за подальшими змінами у практиці Верховного Суду [12].

Висновки. Наразі не вироблено єдиного підходу до систематизації земельних спорів. Запропоновано земельні спори систематизувати: 1) в залежності від складу учасників: а) спори між фізичними особами; б) спори між юридичними особами; в) спори між юридичними та фізичними особами; 2) в залежності від предмету спору: а) земельні спори, що виникають з питань спадщини; б) земельні спори, пов'язані із визнанням права власності на землю; в) земельні спори, що витікають із договірних відносин про землю (зокрема, договір оренди, користування тощо); г) земельні спори, що впливають із оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень та ін.

Виокремлено види вирішення конфліктів у земельних спорах: а) досудовий; б) судовий розгляд; в) на стадії виконавчого провадження.

Визначено, що досудовий порядок вирішення земельних спорів полягає у вирішенні земельних спорів із застосуванням процедур не пов'язаних із зверненням до суду та підлягає вирішенню суб'єктами наділеними відповідною компетенцією.

Зазначено, що судовий порядок розгляду земельних спорів передбачає вирішення земельних спорів судами за визначеною підслідністю. Відмічено, що судовий порядок вирішення земельних спорів є як правило довшим за часом в порівнянні із досудовим, та затратнішим. Рекомендовано за можливості надавати перевагу досудовому порядку врегулювання земельних спорів та застосування в межах судової процедури (як альтернативи досудовому порядку) процедур медіації, вирішення спору за участю судді, або укладено мирової угоди.

Окремо виділено вирішення земельного спору на стадії виконавчого провадження, що може бути пов'язано із складністю виконання судового рішення, потребою в його роз'ясненні або зміні способу виконання судового рішення.

Виокремлено на підставі узагальнень судової практики розгляду земельних спорів за період 2015-2017 роки основні групи проблемних питань, зокрема щодо: розмежування юрисдикції цивільних, адміністративних, господарських судів; застосування строку позовної давності за позовами прокурора в інтересах держави; можливості передачі земель сільського господарського призначення в іпотеку; спадкування на право постійного користування земельною ділянкою; можливості стягнення збитків у формі неодержаних доходів власником землі, у випадку використання земельної ділянки без укладеного договору оренди землі; визнання недійсними державних актів на право власності; погодженням меж земельної ділянки із сусідніми співвласниками при приватизації земельної ділянки підстав для розірвання договору оренди землі

Література:

1. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.11.23).
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/ed20130811/find?text=%C7%E5%EC%E5%EB%FC%ED%B3+%E2%B3%E4%ED%EE%F1%E8%ED%E8>. (дата звернення: 10.11.23).
3. Земельні спори: шляхи вирішення та алгоритм дій. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zemelni-spori-shlyahi-virishennya-ta-algoritm-diy>. (дата звернення: 05.11.23).
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 05.11.23).
5. Лейба Л.В. Правове регулювання вирішення земельних спорів: автореф. дис. ... канд.юрид.наук. Харків, 2005. 25 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2005/05llvzvs.zip. (дата звернення: 06.11.23).
6. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67794. (дата звернення: 06.11.23).
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 90.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>. (дата звернення: 07.11.23).
8. Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: проєкт Закону від 27.12.2019 №2683. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67794. (дата звернення: 07.11.23).
9. Про надання земельних ділянок у постійне користування: постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2006 № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2006-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 08.11.23).
10. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>. (дата звернення: 08.11.23).

11. Романенко Є.О. Місце та роль Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України в регулюванні діяльності недержавних пенсійних фондів. Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. 2004. №1(2). с.163-166.

12. Узагальнення судової практики розгляду земельних спорів за період 2015-2017 років. URL: https://hra.court.gov.ua/sud4818/inshe/inf_court/uzag18c4. (дата звернення: 09.11.23).

References:

1. Vodnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.06.1995 № 213/95-VR. [Water Code of Ukraine from June 6, 1995, № 213/95-VR]. (1995, June 16). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

2. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III. [Land Code of Ukraine from October 25, 2001, № 2768-III]. (2001, October 25). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/ed20130811/find?text=%C7%E5%EC%E5%EB%FC%ED%B3+%E2%B3%E4%ED%EE%F1%E8%ED%E8> [in Ukrainian].

3. Zemelni spory: shlyachy vurishennia ta alhorytm diy. [Land disputes: ways of solving and algorithm of action]. (n.d.). *minjust.gov.ua*. Retrieved from <https://minjust.gov.ua/m/zemelni-spori-shlyahi-vurishennia-ta-alhorytm-diy> [in Ukrainian].

4. Konstytuciia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254к/96-VR. [Constitution of Ukraine from June 28, 1996 № 254к/96-VR]. (1996, June 28). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

5. Leiba L.V. (2005). Pravove reguliuvannia vurishennia zemelnush sporiv [Legal regulation of settlement of land disputes]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Piasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove nakopychuvalne pensiine zabezpechennia» [Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine On Compulsory Compulsory Retirement Pension]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67794&pf35401=516389> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy “Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia”: vid 9 lypnia 2003 roku, № 1058-IV [Law of Ukraine “On compulsory state pension insurance” from July 9, 2003, № 1058-IV]. (2003, July 9). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> [in Ukrainian].

8. Proekt Zakonu “Pro zahalnooboviazkove nakopychuvalne pensiine zabezpechennia”: vid 27.12.2019, № 2683 [Draft Law “On Compulsory Cumulative Pension Provision” from December 27, 2019, № 2683]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67794 [in Ukrainian].

9. Pro nadannia zemelnykh dilianok u post iine korystuvannia: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.06.2006 № 841. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “About provision of land plots for permanent use” from June 20, 2006, № 841]. (2006, June 20). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2006-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

10. Pro orendu zemli: Zakon Ukrainy vid 06.10.1998 № 161-XIV. [Law of Ukraine “About land lease” from October 6, 1998, № 161-XIV]. (1998, October 6). (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> [in Ukrainian].

11. Romanenko, Ye.O. (2004). Mistse ta rol Derzhavnoi komisii z rehulivannia rynkiv finansovykh posluh Ukrainy v rehulivanni diialnosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv [Place and role of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine in Regulation of Non-State Pension Funds Activity]. *Ekonomika i rehion. Naukovyi visnyk Poltavskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu imeni Yuriiia Kondratiuka – Economy and Region. Scientific Bulletin of the Yuri Kondratyuk National Technical University, 1(2)*, 163-166 [in Ukrainian].

12. Uzahalnennia sudovoi praktyky rozhlyadu zemelnysh sporiv za period 2015-2017 rokiv. [Summarization of judicial practice of consideration of land disputes for the period 2015-2017]. (n.d.). *hra.court.gov.ua*. Retrieved from https://hra.court.gov.ua/sud4818/inshe/inf_court/uzag18c4 [in Ukrainian].

